

בדיקת עלים מתולעים

סרן, הרב נריה כהן – רב מחנה ידין

- א. הקדמה
- ב. מקור חיוב הבדיקה ותוקף החיוב
- ג. מה נקרא מיעוט המצוי
- ד. חיוב בדיקה בירק שרובו מתולע – מדאורייתא או מדרבנן?
- ה. דין בריה בתולעים זעירים
- ו. לבשל ירק שיש בו חשש תולעים
- ז. סיכום

א. הקדמה

עד לפני מספר שנים נהגו כל בית ישראל לבדוק את מאכליהם מחשש איסור תולעים. בדיקות אלו נעשו בכל בית ובית ע"י בעלות הבית באמצעים הפשוטים שהיו עומדים לרשותם. בשנים האחרונות התחילו להתפשט בשוק ירקות המגודלים ללא תולעים. דבר זה מצד אחד מקל מאוד על הציבור מטורח הבדיקה, אך דא עקא שירקות אלו יקרים במידה ניכרת יותר מחבריהם הגדלים בגידולים רגילים, ולא עוד אלא שכדי לגדל אותם בלי תולעים החקלאים נזקקים לשימוש רב בחומרי ריסוס המזיקים לבריאות האדם. ונשאלת השאלה, האם מה שעשו אבותינו אינו מספיק לצאת ידי חיוב דאורייתא ודרבנן, ומה היא רמת הבדיקה הנצרכת מדאורייתא ומדרבנן.

שאלות אלה נצרכות לאור הטענה שישנם חרקים זעירים מאוד שקשה מאוד לבדוק אחריהם, כמו כן ישנן חרקים שאינן קטנים ביותר אך צבעם כצבע העלה ואינם רוחשים הרבה כך שגם הם קשים לזיהוי. בצה"ל, מוצא את עצמו משגיח הכשרות לא פעם בשאלה זו, עד כמה יש לטרוח בבדיקת עלי הירק, האם הבדיקה הינה מדאורייתא או מדרבנן?!

ב. מקור חיוב הבדיקה ותוקף החיוב

הגמרא בחולין¹ אומרת:

"אמר רב הונא: כל בריה שאין בו עצם - אינו מתקיים י"ב חדש. אמר רב פפא, שמע מינה מדרב הונא, הא דאמר שמואל: קישות שהתליע באיביה אסורה, הני תמרי דכדא לבתר תריסר ירחי שתא שריין".

לגבי התמרים שבכדים, הגמרא אומרת שהתמרים אסורים. רש"י הסביר את הדין של 'תמרי דכדא' שידוע לנו שהתמרים מתולעים. ומשמע מדבריו שכל שלא ידוע לנו שהתליעו בוודאי – שרי. הראשונים הקשו על דבריו, שאם כך, מדוע הגמרא דיברה דווקא על תמרים, היה לה לומר דבריה בכל הפירות. הרשב"א הר"ן ורוב הראשונים חולקים על רש"י וס"ל שהגמרא דיברה בתחילה על תמרים משום שדרכם להתליע, וקמ"ל שכאשר יש לנו מיעוט המצוי של התלעה, כלומר חשש קרוב שיש כאן נגיעה של תולעים – אנו מחייבים בדיקה, וללא בדיקה אסור לאכול. ורק לאחר י"ב חודש אין חשש.

השו"ע פסק כדברי רוב הראשונים, דכתב 'שדרכן להתליע' דלא ידוע לנו ודאי שהתליעו. הרשב"א והר"ן כתבו שמקור חיוב הבדיקה של מיעוט המצוי נלמד מהגמרא בחולין² ששם חכמים חייבו לבדוק את הריאה. ונחלקו הראשונים מדוע אנו בודקים את הריאה דווקא ולא את שאר האיברים, במשנה מסכת חולין³ מובא שישנן י"ח טריפות. השו"ע פסק⁴ שאין בודקים שום טריפה זולתי הריאה שבדקים אותה. ולמה?

רוב הראשונים וביניהם רש"י⁵ הר"ן כתבו שאנו בודקים את הריאה, בפשטות משום שבריאה מצויות הטריפות, ואילו בשאר איברים לא מצוי. הרשב"א דחה את הטעם הזה, דאם כך, היה צריך לנפח את הריאה לבדוק שאין בה נקבים, שגם זו טריפה מצויה.

הרשב"א⁷ כתב בשם רבינו יונה⁶ שאנו בודקים את הריאה דווקא, משום שבריאה הסרוכות ניכרות לעין, ואם לא נבדוק אותה עלול לבוא מכשול לרבים, שהרי אדם שיקנה את הריאה וימצא בה סרוכות, יחזור אל השוחט, אך הרבה אנשים קנו כבר את שאר חלקי הבהמה, ושלא לא ישמעו ויחוסו על ממונם. ועוד טעם, שכאשר פותחים את גוף הבהמה, הדבר הראשון שנראה לפנינו היא הריאה, כלומר 'אל תעלים עינך מהאיסורים' אלא היות והיא לפניך – תבדוק! ואין הכי נמי יש שכתבו שכל דבר שאנו מתעסקים איתו צריך לבדוק אותו, כגון כבד וכו', אבל בסתמא אין אנו צריכים לחפש אחריהם, וכאן שהדבר הראשון שאנו רואים זה את הריאה אין לדלג עליה.

2 דף ט, א.

3 דף מב, א.

4 יורה דעה סימן לט סעיף א.

5 חולין יב, א.

6 חולין, דף ד מדפי הרי"ף.

7 חולין ט, א.

8 נמצא בספרו של רבינו יונה על הלכות שחיטה ובדיקת הסכין.

ג. מה נקרא מיעוט המצוי

מצינו ג' שיטות עיקריות, אך יש לדרג אותם משום שיש לנו דברים שכתב אחד מהראשונים, ואילו שאר השיטות הובאו ע"י האחרונים.

א. הריב"ש⁹ בדין סירכות הריאה כתב שמיעוט המצוי שצריך לבדוק, היינו דבר שהוא קרוב למחצה. כלומר רוב מצוי זהו חיוב מן התורה, ומחצה על מחצה זהו ספק דאורייתא לחומרא, ומיעוט המצוי – היינו שהוא קרוב להיות מחצה על מחצה, והסברא הפשוטה היא שחכמים באו וחייבו דבר שהוא קרוב לחשש דאורייתא. וזהו לשונו: "קרוב למחצה ורגיל להיות".

יש עוד הקשר של מיעוט המצוי ש"רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן"¹⁰, ואנו אומרים שצריך לבדוק את כל השוחטים, למה? משום שיש מיעוט המצוי שאינם מומחים. הר"ן כתב¹¹: "שאין המומחין שכיח טובא", כלומר הוא מגדיר שמיעוט המצוי – שכיח טובא. וכן הפרי תואר¹² כתב: "קרוב לספק השקול", וכן הש"ך מביא¹³ את המהר"ם מלובלין שסובר כדברי הריב"ש.

ב. המשכנות יעקב (קרלין)¹⁴ כתב שהשיעור של מיעוט המצוי הוא 10% והוא לומד זאת מהגמרא בגיטין¹⁵ שאם אדם רוצה להפריש תרומה מיין, הוא שם חבית שעליה הוא מפריש את כל התרומות, ואומרת הגמרא שהוא צריך לבדוק אותה, מדוע? כדי לבדוק שהיא לא החמיצה. ולגבי שיעור החומץ – בגמרא בבא בתרא¹⁶ מובא שמי שמפקיד אצל חברו חביות של יין – מנקה לו אחד מעשרה, היות ודרכו של היין להחמיץ 1 ל-10, וא"כ הגמרא בגיטין הצריכה בדיקה שהיין לא החמיץ, ולמדנו ששיעור הבדיקה הינו 1 ל-10.

יש שחלקו על הראייה של המשכנות יעקב, הרב אשר וייס כתב¹⁷ שהגמרא לא אמרה מחמיצות, אלא היא אמרה תוססות, ותוססות לא מחמיצות, ויש הפרש גדול ביניהם, שאולי חומץ זה 1 ל-10 אבל תוסס הוא יותר מכך. וכן בספר ויען שמואל¹⁸ הקשה על דברי המשכנות

9 סימן קצא.

10 חולין ג, ב. יב, א.

11 חולין ג, ב.

12 סימן לט ס"ק ב.

13 יורה דעה סימן לו ס"ק טז.

14 יורה דעה סימן יז ד"ה ותרתי.

15 דף לא, א.

16 דף צג, ב.

17 ויקרא עמ' צה.

18 חלק יב סימן כא.

יעקב, היות ומה שאמרנו בגמרא בבא בתרא 1 ל-10 היינו באחסון טוב, אבל מי אמר שאדם יאחסן כמו שצריך, וכמו שאנו מכירים גבי שקית חלב הנמצאת מחוץ למקרר, דשקית חלב בתוך המקרר מתקלקלת 1 להרבה, ואילו שקית חלב מחוץ למקרר מתקלקלת מאד מהר, ויכול להיות שבגיטין מיירי בתנאי אחסון שאינם טובים.

ג. בשו"ת שבט הלוי¹⁹ כתב דנראה שאחוז הבדיקה הוא 5% וכ"כ הרב משה ויא²⁰ בשם הרב אלישיב, דמצינו חיוב בדיקה גם בדברים של 5%. וראייה לדבריהם, הרשב"א כתב שאם יש שוחט לפנינו אנו צריכים לשאול אותו האם הוא בקיא בהלכות שחיטה, והרשב"א במשמרת הבית כתב²¹ שהשוחטים שאינם בקיאים הם מיעוטא דמיעוטא, והנה רואים שגם מיעוטא דמיעוטא חשיב מיעוט המצוי.

הרב ויאי כתב²² בשם הגרש"ז אויערבך ש'טוב' לחוש לדברי המשכנות יעקב, ולכאורה 'טוב' זה לא מדינא, ואולי מדינא הוא סובר יותר להקל.

ובספר ויען שמואל²³ יש מאמר של הרב יוסף פרץ שכתב שהיתה מחלוקת בין חכמי ג'רבא גבי צומת הגידים ולכולם היה ברור שהלכה כדברי הריב"ש, דאין הלכה כאחרונים במקום הראשונים, וביחוד שכל האחרונים שדנו בזה [מהמשכנות יעקב ועד שבט הלוי] לא הזכירו את דברי הריב"ש. וכ"כ ר' משה כלפון הכהן, וכן משמע בדברי הרב עובדיה יוסף²⁴.

הנפק"מ: בדיקת צומת הגידים, לפי חכמי הספרדים אין להתחיל לספור 8% וכו', אלא צריך שיהיה מיעוט המצוי, ולכאורה לכתחילה אולי נחוש לדברי המחמירים, אך יש לדעת שיש לנו אילן גדול להיסמך עליו והוא הריב"ש.

עוד נפק"מ: המנחת שלמה²⁵ דן לגבי הברוקולי [שהינו מאד נגוע] וכתב לשרות אותו במים וסבון, ודן להתיר זאת כדיעבד במסעדות וכו' ומסתבר שלפי דברי הריב"ש, אחרי 3 דקות במים וסבון כבר אין לנו את ה-40% שהריב"ש הצריך, משא"כ 10% שהוי לחומרא.

וצריך לדון האם שיעור זה של 'מיעוט המצוי' מיירי בשדה או כאשר זה מגיע לביתו של האדם. ומו"ר הרב אריאל אלקובי שליט"א אמר לי שאנו דנים כאשר זה מגיע לבית, כלומר אם נחשב את מיעוט המצוי בשדה, נצטרך גם לבדוק כל תפוח אדמה? ! ולכן אנו מדברים ששיעור 'מיעוט המצוי' מתחיל אחרי השטיפה הראשונית ומגיע לביתו של האדם.

19 חלק ד סימן פא ד"ה ועוד.

20 בדיקת המזון כהלכה עמ' 118.

21 שער ראשון, דף ז, ב.

22 שם.

23 חלק יב סימן כא.

24 עיין מעיין אומר חלק ד עמ' סד.

25 חלק ב סימן סא אות ב.

ד. חיוב בדיקה בירק שרובו מתולע – מדאורייתא או מדרבנן?

ויש לברר מה הדין גבי פרי או ירק שמוחזק לנו שיש בו תולעים, דהיינו מין שרובו מתולע, האם במקרה כזה חיוב הבדיקה הוא מדאורייתא או מדרבנן? לכאורה שאלה זו תלויה בשתי סוגיות:

סוגיה א: מתעסק ובטיק רישיה דלא ניחא ליה

ישנו יסוד באחרונים, לומר שהבדיקה היא מדרבנן, השיבת ציון²⁶ כתב שכל הבדיקות הן מדרבנן, היות ובני האדם הם כ'מתעסקים' אצל השרצים, דהיינו צריך להבין שיש הבדל מהותי מאד בין הנושא של אכילת בהמה עם הריאה לבין אכילת פרי מתולע. דגבי אכילת בהמה, אם הריאה היא טריפה – האדם אוכל בהמה טריפה, את גוף הטריפה. ואילו בפרי מתולע, האדם אוכל את הפרי, ובעצם התולעת היא 'אורחת' לא רצויה בפרי, כלומר היא חיצונית לפרי. ולכן יש הבדל בין אכילת גופו של האיסור [בהמה עם ריאה שיש בה טריפה], לבין אכילת הפרי שאינה אכילה של גוף האיסור. ולכן אומר השיבת ציון, כשאדם אוכל את הפרי הוא 'מתעסק', ובכלל אינו חושב על התולעת. ולכאורה זה לא בדיוק 'מתעסק', ד'מתעסק' זהו כאשר יש טעות במציאות, אבל אם ידוע שפרי מסוים הוא רובו מתולע, זה כבר לא טעות במציאות, זהו פסיק רישיה! אלא עיין באמרי יושר²⁷ (לר' מאיר אריק) שכתב שזהו פסיק רישיה דלא ניחא ליה, היות והאדם לא מעוניין בתולעים. ופסיק רישיה דלא ניחא בשאר האיסורים נתון במחלוקת: לפי הערוך²⁸ 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' בשאר האיסורים מותר, שהרי הוא מביא ראייה מכלאיים. ואילו התוספות²⁹ ס"ל שזה אסור מדרבנן. ויש מקומות בתוספות³⁰ שישנו חילוק בין דיני שבת לשאר איסורים, דבשבת הוי איסור דרבנן, ואילו בשאר האיסורים הוי איסור דאורייתא. ועל הצד שפסיק רישיה דלא ניחא ליה הוי איסור דרבנן, הבדיקה היא ודאי מדרבנן.

ונראה דלא נחלקו הפוסקים הנ"ל בהגדרת המציאות של תולעים בירקות אלא הם דנו בשני דברים שונים לגמרי. המקרה האחד הוא מקרה שאין אדם מעלה על דעתו כלל שיש כאן תולעים, במקרה שכזה הוא מתכוון לחתוך את התלוש ונמצא מחובר, כלומר הוא מתכוון לאכול פרי ונמצא שיש שם תולעת. המקרה השני הוא במקרה שאדם מעלה על דעתו שתיתכן שם תולעת, אלא שהוא אינו מעוניין בה כלל רק בפרי, במקרה זה אין כאן מתעסק, רק אינו

26 סימן כח.

27 חלק ב סימן ה אות ב.

28 דבריו מובאים בתוספות שבת קג, א.

29 כתובות ו, א.

30 דף קג, א.

מתכוון דנהי דיודע שתיכתן שם תולעת, הרי הוא אינו מתכוון לאוכלה רק לאכול את הפרי, ואכילת התולעת אם ישנה שם היא רק תוצאה נלווית לאכילתו את הפרי. ממש כמו מי שגורר כיסא וספסל ונמצא עושה חריץ. דאין כוונתו על החריץ רק להוביל את הכיסא ממקום למקום ויצירת החריץ אינה אלא תוצאה נלווית לפעולה אותה הוא רוצה לעשות.

ועדיין צ"ע למה אין כאן שוגג שכן הוא מתכוון לאכילה וא"כ הרי זה דומה לחושב שאוכל שומן ונמצא שאכל חלב שהוא נחשב לשוגג ולא למתעסק, דמתעסק היינו שהתכוון לחיתוך דבר מחובר ונמצא שחתך תלוש והיינו דעשה המעשה שלא כיוון אליו, ולכן שפיר הוא פטור דאין כאן מעשה המתייחס אליו, משא"כ בשוגג שהוא מתכוון למעשה זה רק לא נודעה לו המציאות, ולכאורה גם הכא הטעות היא במציאות אבל המעשה הוא מעשה האכילה.

והנראה לומר דיש לדון פה מדין עיקר וטפל, דהנה מצינו³¹ לענין שבת שהמוציא את החי במיטה פטור, דהחי נושא את עצמו והמטה טפילה לחי השוכב בה. והיינו דכל שדבר אחד טפל לגמרי לדבר אחר אין זה נחשב אלא לפעולה של היתר. ועיין בשו"ת הר צבי³² שכתב על פי הגמרא הנ"ל שתבשיל יבש שיש בו מיעוט רוטב הטפל לתבשיל, אין איסור להניחו על האש בשבת, עיי"ש שהוכיח שהיסוד הנ"ל שייך בכל מלאכות שבת ולא רק לענין הוצאה. גם בשו"ת מנחת שלמה³³ כתב ג"כ ללמוד מגמרא זו שתבשיל שנתבשל כל צורכו ויש בו עצמות שטרם התבשלו להיות ראויים לאכילה, אין איסור בישול מצד העצמות משום דהעצמות טפלות לתבשיל ואין האדם מתכוון לבשלים ולאוכלם וחשיב כפסיק רישיה דלא ניחא ליה, עיי"ש. ונראה דה"ה הכא, ברור שהתולעים הם טפלים לגמרי לפרי [אף אם מגדירים אותם כדבר הניכר ולא כתערובת] וממילא הפעולה דכאן היא במובהק מעשה של אכילת פרי או ירק ולא מעשה של אכילת תולעים ואף שבאותו זמן שאוכל את הירק, גם התולעת נכנסת לפיו, אכתי אין כאן מעשה אכילת תולעת. ומשום הכי הפוסקים התייחסו למעשה זה כמתעסק או אינו מתכוון ולא כשוגג משום דבמקרה של שוגג הוא התכוון לאכול את השומן ונמצא שהוא חלב, אבל הכא נתכוון לאכול שומן ואכל שומן רק שהיה בו גרגיר קטן של איסור הדבוק אליו, דפשיטא שהמעשה הוא מעשה אכילת שומן ולענין גרגיר האיסור יש לדונו כדין מתעסק או כדין אינו מתכוון דהיינו שנזדמן לו מעשה אחר שלא התכוון אליו כלל. ואין לומר דמאחר ורוצה הוא לאכול אין כאן אלא פעולה אחת, דזה אינו דאילו היו מפרידים לפניו את התולעים מהפרי בוודאי שלא היה רוצה לאוכלם דהם מאוסים בעיניו [לכל הפחות בימינו אנו] ואכילתם אגב הפרי היא באמת בעל כרחו, והוא באמת אינו מתכוון כלל לאכילת התולעים.

31 שבת צג, ב.

32 ט"ל הרים מבשל סימן א.

33 חלק א סימן ו.

ומה שיש לדון כאן הוא בדין אינו מתכוון. דהנה כשידוע בוודאי שיש כאן תולעים בחסה, פשיטא דאסור מדין פסיק רישיה. אבל גם במקרה דאיכא ספק אי יש שם תולעים יש לשאול. דהנה נחלקו הט"ז והמשנה ברורה³⁴ בדין ספק פסיק רישיה, אי נחשב זה לדבר שאינו מתכוון או שמא נחשב זה לספק איסור תורה ואסור. ולפי הרבה ראשונים³⁵ עולה להתיר ספק פסיק רישיה, א"כ במקרה דאיכא ספק שפיר יש לומר שמצד שאינו מתכוון כלל לאכול התולעת אין כאן שום איסור דספק פסיקא רישיה הרי הוא נחשב לדבר שאינו מתכוון ושרי.

עוד יש לצרף דעת הערוך שאף בפסיק רישיה דלא ניחא ליה אין איסור כלל ואפילו בשאר איסורים. וגם להתוספות³⁶ לגבי כיבוי האישים, שכתבו שבמקום מצווה לא גזור. למדנו דס"ל שבמקרה זה ליכא איסור תורה. אבל להתוספות במקום אחר³⁷ מבואר דיש בזה איסור תורה, ורק לעניין שבת פסיק רישיה דלא ניחא ליה פטור מצד מלאכת מחשבת, אבל לא בשאר איסורים.

וכל האמור הוא לגבי עיקר דין תורה, לומר שאף במקרה של רוב מתולעים, אין כאן איסור. אבל מדרבנן פשיטא דצריך לבדוק כל היכא דאיכא מיעוט המצוי שכן בגמרא בחולין³⁸ מבואר דאין לאכול תמרים שבכד תוך י"ב חודש ובארו הרא"ש על אתר והרשב"א בתשובה³⁹ שטעם הדין משום דדרך התמרים להתליע ומשום הכי אסור לאכול מהם בלי בדיקה. ומוכח דלא סמכינן על זה שיש כאן דבר שאינו מתכוון או מתעסק להתיר האכילה לכתחילה, אלא רבנן חייבו בדיקה כל היכא דאיכא מקום לחוש להתליע. ולא נאמרו הדברים לעיל אלא לבאר שאין כאן איסור דאורייתא, רק דרבנן.

סוגיה ב: איסור הניכר ע"י טורח גדול – יש בו ביטול ברוב

א. למשל אם ניקח עלי חסה שיש עליהם תריפסים אקריות עכבישונים זבוכונים וכו', איך יש לדון עליהם לעומת עלי החסה? לכאורה אפשר לומר שאם מתכווננים ומסתכלים קרוב אנו נזהה עכבישון וממילא הוי דבר הניכר. ובעצם אם הרוב אומר שהחסה באה עם תולעים, אז לאכול חסה זהו איסור תורה, ד'רובא דאיתא קמן' הוי איסור דאורייתא, ומשום שאותם הדברים הקטנים אינם בטלים בחסה משום שהוי דבר הניכר [וכל מה שאמרנו ביטול ברוב היינו במצב של תערוכת ואין האיסור ניכר] וזה כאילו האדם לוקח את התריפס ואוכל אותו להדיא. ויוצא מדברים אלו,

34 אורח חיים סימן שטז.

35 רמב"ן במלחמות ה', שבת מא, ב. מאירי [שם] והרשב"א [שם].

36 כתובות ו, א.

37 שבת קג, א.

38 דף נח, ב.

39 סימן קיג.

שאם נאמר כך, אז הבדיקה תהיה מדאורייתא, אע"פ שיש טורח גדול למצוא את אותם דברים, כל עוד שאם האדם היה מסתכל על הדבר עצמו – הוא היה ניכר לעין, הוי כדבר הניכר בתוך החסה ולא חשיב כתערובת. וכך עולה מדברי הישועות יעקב⁴⁰, הכרתי ופלתי⁴¹ [לא מיירי כאן בנקודה שחורה, אלא בחרק 3-4 מ"מ שרואים רגליים וכו' אלא שיש טורח למצאו, וצריך לשים כנגד האור וכדו'].

ב. ואולם הרבה אחרונים ובראשם הש"ך⁴² נוקטים שדבר הניכר ע"י טורח גדול – חשיב כתערובת ולא חשיב כדבר הניכר. ועיין בשו"ת צמח צדק⁴³ וכן בדברי החלקת יואב⁴⁴ שכך עולה מהם. וכ"כ הרב אויערבך⁴⁵. והראייה היא מדברי הרשב"א⁴⁶ והר"ן בסוגיה שלנו, שמתייחסים לברייה במרק מדין 'ברייה', ו'ברייה' הוי דין דרבנן, ומדאורייתא היא בטילה, וא"כ רואים שאותם ראשונים מתייחסים לתולעים הקטנות שבתוך המרק, כדין תערובת שאסורה מדרבנן מדין 'ברייה' [והיות שהיא נמחתה יש היתר]. ולכאורה יש לשאול מדוע? הרי אם נחפש היטב במרק – נראה דבר הניכר! קמ"ל שדבר הניכר ע"י טורח מרובה לא חשיב דבר הניכר, אלא תערובת. וכבר דנו בשאלה הזאת הרמב"ם⁴⁷ והרשב"א⁴⁸ בדין הקום שבחמאה האם חשיב כדבר הניכר או כתערובת, וא"כ לפי הדברים האחרונים – יש לדעת שלאכול חסה בלי שטיפה ובלי בדיקה הוי איסור דרבנן. מדוע? היות ומדאורייתא כל התולעים הזעירים שאינם ניכרים בקלות, הם בטלים לחסה, ואמנם צריך בדיקה, אלא שהחייב הוא מדרבנן.

וא"כ בשאלה האם הבדיקה בדבר שהוא מוחזק להיות מתולע, היא מדאורייתא או מדרבנן – נראה שזה תלוי בשאלה מה דין דבר שניכר לאחר טורח גדול, האם חשיב כדבר הניכר או כתערובת. ואפרט את הדברים:

40 סימן פד ס"ק ה.

41 סימן פ"ד ס"ק יט.

42 סימן פד ס"ק לז. ובסימן קד ס"ק ג.

43 סימן ע.

44 יורה דעה סימן יט.

45 מנחת שלמה חלק ב סימן סא אות ב.

46 שו"ת הרשב"א סימן קיג.

47 הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכה טו.

48 תורת הבית, בית ג שער ו [דף צ, ד].

א. ביאור שיטות הראשונים

הנה הרשב"א הוא מרא דשמעתא בכל עניני איסור והיתר על כן נתחיל מביאור שיטתו. ומה גם שהשו"ע העתיק בכל ההלכות הנוגעות לענייננו את לשונותיו.

ז"ל הרשב"א:

"שאלת עוד, קדרה שלמה שנפל יתוש לתוך המרק ואינו נמצא שם. וכו'. תשובה דברים ברורים אני רואה כאן שאין הבריה אוסרת בכל מה שהיא מחמת פליטתה אלא מחמת ממשה והוא שתהא שלמה ושלא נפסדה צורתו. הא אם נחתך ממנה אבר או אפילו היא שלמה ונתרסקה ונפסדה צורתה אבד שמה והרי היא כשאר האיסורין ובטלה. ואלו דברים פשוטים לא ראיתי לכתוב ראיותיהן כי רבו. וכו'".

עוד כתב הרשב"א: בעניין ירקות שיש בהם חשש תולעים שנתבשלו וז"ל:

"ואע"פ שאמרו (חולין ק.) בריה אינה בטלה לא אמרו אלא בריה שלמה אבל מחויה ואפילו חתוכה בטלה".

מפשטות הדברים הנ"ל משמע שדווקא בגלל שהנמלה שלמה, הרי היא אוסרת את כל המרק, אבל אילו נחתך ממנה דבר המבטל את חשיבותה, אז לא היתה אוסרת את כל המרק והיתה מתבטלת בו. ומשמע א"כ שנמלה במרק – חשיב תערובת. ואע"פ שע"י טורח רב ניתן יהיה להכיר בנמלה או בחלק ממנה, עדיין נחשב דבר זה לתערובת. וכך עולה עוד מדבריו בתשובה בסימן קיג, עיי"ש.

עוד מצינו להרשב"א בדין חמאה של גויים שהרמב"ם¹ אסר אותה מצד ציחצוחי החלב שבה. ודעת הרשב"א בתורת הבית² דכל כה"ג בטל, כיון שא"א להפרידו, וכ"כ הרשב"א גם בחידושיו למסכת ע"ז³, עיי"ש.

ואולם מצינו להרשב"א⁴ בדין חיטין מחומצות שהתערבו בחיטין כשרות:

"ועוד נראה לומר טעמא רבה דכל איסור נכר ושהוא בעין אפילו דבר מועט בתוך היתר מרובה ואפילו באלף לא בטיל. דאלו חתיכות נבלה ניכרת שנתערבה בתוך אלף חתיכות של היתר אפילו חתיכה שאינה ראויה להתכבד. וכו'".

1 שו"ת הרשב"א חלק א סימן קא.

2 תורת הבית הקצר פג, א.

3 הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכות טו-טז.

4 בית ג שער ו.

5 דף לה, ב.

6 שו"ת הרשב"א חלק א סימן תפה.

וכיון שכן חטים הללו הרי אפשר לבדקן. דדילמא אית בהו גרגרים שנתבקעו דאסורין לכולי עלמא. הלכך הוו להו כחטים של איסור שנתערבו בתוך שעורים. או שעורים שנתערבו לתוך חטים שאין בטלים ברביית שאינו מינו".

והנה בבדיקת חטים מחומצים איכא טירחה רבה בבדיקה, ואעפ"כ הרשב"א כתב שיש כאן איסור הניכר ובעי בדיקה דאין כאן תערובת כלל.

וצריך לשאול מאי שנא החיטה המחומצת המעורבת בשאר החיטים מקום החלב הנמצא בחמאה או מחתיכת הנמלה הנמצאת במרק או מחתיכת עכבר הנמצאת בתבשיל?

ונראה ליישב דהרשב"א ס"ל שיש לחלק בין שני מצבים שדבר אינו ניכר:

א. מקרה שהדבר אינו ניכר מצד עוצם מיעוטו כגון חיטה אחת מחומצת בערימה גדולה של חיטין, במקרה זה אילו היה רואה את החיטה המחומצת ממול עיניו מיד היה מבחין בה, אלא שהחיפוש אחריה הוא חיפוש עצום. במקרה זה מה שהחיטה המחומצת אינה ניכרת לעין מיד הוא משום סיבה מקרית שיש כאן עוד הרבה חיטים. על כן ס"ל להרשב"א שהדבר הזה אינו נקרא תערובת אלא דבר הניכר.

ב. מקרה שהדבר אינו ניכר מחמת עוצם קטנותו, שהוא כ"כ דק וקטן עד שאף אם האדם יראהו לא ישית ליבו אליו, ורק בהתבוננות רבה האדם מבחין בו. במקרה זה שפיר נחשב שיש כאן תערובת. על כן נמלה שנפלה למרק הרי היא בטילה דין תורה, ומה שהיא אוסרת את התערובת הוא מדין בריה, ואם נחתכה הבריה הכל אסור. מסיבה זו ג"כ יש להחשיב את הקום שבחמאה למעורב בו בגלל שהבחנה שלו הינה קשה, ומאחר ואין כאן דין בריה הקום בטל.

ומעין סיוע ליסוד הנ"ל יש להביא ממה שכתב הרשב"א בתשובה⁷:

"מה שאמרת בפולין החדשים שסמוך לגמרן מצוי בהם במקום הרחש מקום שחור וניכר ראשו של רחש וגופו אינו ניכר אלא שמהפול עצמו משונה קצת אם אסור רחש זה אם לאו. תשובה רחש זה מיד נודע מקומו שמקומו משחיר וכולו נברא והוא קטן מאד וכמה פעמים ניסינו ונוטלים אותו ממקומו ומניחין אותו על צפורן האצבע והוא רוחש והולך ולפיכך אנו מורגלים שבכל מקום שמשחיר בפולין נוטלין קצת בעומק וזו היא בדיקתו והכשרו".

דיש לשאול מה משמענו הרשב"א בתחילת דבריו "רחש זה מיד נודע מקומו" וכי לא היה אותו הדין אם לא היה נודע מקומו מיד? על כן נראה לדייק מתשובה זו שרק דבר "שמיד נודע מקומו" הוא נחשב לניכר. ולפי זה יובן שהחיטין המחומצות נחשבות לניכרות אבל

נמלים חתוכות במרק, כדי להכירן ישנו צורך בהתבוננות רבה להבחין בין חתיכת הנמלה לירק הדומה לה מאוד, ולכן אין זה נחשב לניכר.

ב. ביאור דעת השו"ע

עתה נבוא לדון בדעת מרן. הנה בשו"ע סימן קד* פסק שעכבר שנחתך דק דק ונתערב ברוטב עבה באופן שלא ניתן לסננו, הרי שכל הרוטב אסור. ובארו האחרונים דטעמו דכל שניתן למשמש את הרוטב ולעמוד על זה דאיכא התם חתיכת איסור, הכל אסור דזה ניתן למשמש חשיב שהאיסור ניכר. ועיין בדבריו בב"י דס"ל שדין זה נכון בין בשרץ שאיסורו בכעדשה ובין בשאר איסורים. שכן בכל האיסורים חצי שיעור אסור מן התורה.

מאידך מצינו לו בסימן ק* שכתב שבריה שלמה שנפלה למרק הרי כל המרק אסור. ומקורו מדברי הרשב"א בתשובה סימן קא הנ"ל. ומשמע שאם הבריה לא היתה שלמה, המרק היה מותר. ואמאי? ! הלא גם חתיכה של בריה הוא איסור.

ובספר מזרח שמש¹⁰ כתב ללמוד מדברי השו"ע בסימן קד שכל שיש כאן תערובת יבש בלח אינו בטל דין תורה, ודבריו בסימן ק מיירי בשאיכא עוד דברים יבשים במרק כך שלא ניתן להבחין את חתיכת האיסור מחתיכת ההיתר, אבל לעולם אילו לא היה שם אלא חתיכת בריה, הכל אסור. ולכאורה היה מקום לדייק מדבריו דס"ל שלעולם חתיכת בריה בתוך מרק תחשב לדבר הניכר. אבל אין זה מוכח שכן גם במקרה שישנם שם עוד חתיכות יבשות, מי יימר לן שהמומחה לא יוכל לזהות? אלא טעמו הוא דכל שהוא יבש בלח וניתן להכיר את האיסור בעזרת המישוש, חשיב הדבר לניכר להמחבר ואסור. אבל לעולם יתכן שדבר שאינו נרגש במישוש רק בראיה בעיון רב מאוד, חשיב שפיר לתערובת ותלוי בדין בריה לא בטיל. והדין נותן לחלק ביניהם דחוש המישוש הינו גס מאוד לעומת חוש הראיה, על כן שפיר יש לומר שמה שביכולתו של האדם להרגיש במישוש הוא נחשב דבר הניכר, אבל לא כל דבר שאדם יכול להבחין מכוח ראייתו הוא נחשב דבר הניכר, רק מה שניכר שלא בטורח גדול.

עוד יש להעיר ממה שכתב השו"ע בריש סימן ק שהנמלה נחשבת לבריה, ולכאורה יש לשאול למאי נפקא מינה, הלא הנמלה ניכרת בכל תערובת שתהיה גם בלא דין בריה. ובפשטות הכוונה היא שאם נפלה למרק וטורח גדול למוצאה מפני קטנותה, נהי דמדין תורה בטלה מדין רוב, אכתי מדרבנן אסורה מדין בריה.

8 סעיף א.

9 סעיף ג.

10 סימן ק סעיף ג.

ג. באור דעת הרמ"א

הנה הרמ"א פסק בסימן קד"י¹¹ כדברי רש"י בסוגיא שדווקא בשרץ ששיעורו כעדשה יש לחוש לשמא יבלע האיסור, משא"כ בשאר איסורים. ובארו הפוסקים¹² דס"ל להרמ"א שאף שהדבר ניכר ע"י מישוש, אכתי חשיב הוא למעורב בתערובת ואינו ניכר.

עוד יש לציין לדברי הרמ"א באו"ח סימן תמז"ג¹³ שם כתב על פי תשובת הרשב"א שיש לאסור יין שנפל בו פת והסירו אותו קודם הפסח מחשש שמא נשאר שם חתיכת פת בעין ויש כאן תערובת האסורה מדרבנן מדין נותן טעם במשהו. וברעק"א הקשה שם דמדין ניכר היה לו לאסור, דפת ביין הוא דבר הניכר. ונראה דבאמת הרמ"א ס"ל שכל שקשה מאוד להבחינו ולהפרידו חשיב זה לתערובת ולא לדבר הניכר.

ד. דברי האחרונים בעניין זה

ונחלקו האחרונים בדבר זה. בשו"ת חלקת יואב¹⁴ ובשו"ת צמח צדק¹⁵ כתבו באריכות שדבר הניכר ע"י טורח רב, איננו בגדר ניכר אלא בגדר תערובת. וכן עולה מדברי ערוך השלחן¹⁶. וכן עולה מדברי החזון איש¹⁷ שכתב להדיא שדבר שקשה להבחינו מחמת קטנותו הרי הוא אסור מדרבנן מדין בריה, ומשמע דרק מדין בריה אוסרו ולא מדין דבר הניכר. וכן מבואר להדיא בשו"ת מנחת שלמה¹⁸ וכן מבואר בשו"ת אגרות משה¹⁹ שכל אלו הפוסקים התייחסו למילבין המעורב בקמח או בחרק הנמצא בסלאט כאל תערובת, ולא דנו אלא מדין בריה ולא מדין דבר הניכר. וכן עולה ברור מדברי הש"ך סימן פד"ו²⁰ וכן מדבריו בסימן קד"י²¹ שהסכים עם הרמ"א.

ועייין עוד בספר מגילת ספר (אייזנטל)²² מה שהאריך בנושא זה, להוכיח שדבר הניכר ע"י טורח רב, אין בו גדר של ניכר, רק הוא בטל ברוב מן התורה. וכן ראה בספר הצבי ישראל

11 סעיף א.

12 ראה ש"ך ט"ז, פרי חדש וגר"א.

13 סעיף ד.

14 יורה דעה סימן יט.

15 סימן ע.

16 סימן פד סעיף פא.

17 סימן יד סעיף ו.

18 חלק ב סימן סא. ועייין "צהר" חלק א שם מובאות השאלות שהופנו לגרש"ז ומתוך השאלות התשובות מובנות יותר.

19 חלק ד יורה דעה סימן ב.

20 ס"ק לז.

21 סעיף א.

22 הלכות תערובת סימן ק וסימן קד.

(קליין)²³ ששניהם הוכיחו ממה שסמכינן על הנשים בבדיקת התולעים שאין חיוב בדיקה מצד עיקר דין תורה אלא מדברים הנראים לעין להדיא, ומה שאינו נראה להדיא רק ע"י טורח, אין חיוב בדיקתו אלא מדרבנן, ובדרבנן סמכינן על בדיקתה של אישה. עיי"ש. ואולם בספר חוות יאיר²⁴ דמשמע ממנו דגם אם ניכר ע"י טורח חשיב ניכר. שכן הוא כתב שם שפרעוש שנפל למרק וקשה מאוד לראותו מחמת דקותו, הרי הוא בדין דבר הניכר אף ללא מעלת בריה²⁵. וכ"כ בפלתי²⁶, החכמת אדם²⁷, הפרי תואר²⁸ והיד יהודה²⁹. וגדולה מזה כתב הישועות יעקב³⁰ שאפילו יש אדם אחד בעולם שיכול לזהות ע"י מאמץ, חשיב זה לדבר הניכר.

ה. טעם המקילים באיסור הניכר ע"י טורח רב

והנה בטעם האומרים שאין נחשב לניכר אלא בדבר הנראה לעין להדיא יש לומר דכך היתה מסורת בפי חז"ל והקדמונים שדבר שאינו נראה להדיא לעין, הרי הוא בטל, דהתורה לא ניתנה למלאכי השרת. וגם בדבר שאינו מתכוון בשבת אם נביא מומחה הוא יוכל לומר מראש אם יעשה כאן חריץ בקרקע ע"י הגרירה או לא, אלא שהתורה לא דרשה להביא על כל גרירת ספסל את המומחה. והיינו דלעניין אינו מתכוון, אזלינן בתר הראיה הפשוטה של בני אדם. וממילא גם בנידון דידן כל שבן אדם בראייתו הרגילה לא ראה איזו תולעת, שרי מדאורייתא, ומה שהמומחה רואה כאן כמה וכמה תולעים מחמת בקיאותו והרגלו, לית לן בה. ונראה דהיא היא, מאחר ולא ניתנה תורה למלאכי השרת, היא לא דרשה להביא על כל דבר ודבר את המומחה הגדול, רק ביקשה מהאדם הפשוט על פי חושיו הפשוטים שלא להתכוון לעבירה. ועל כורחנו לומר כן, דאי לא תימא הכי וכי אבותינו שלא היו להם שלחנות אור וכדומה, וכי ניתן להעלות על דל שפתותינו או על דעתינו שעברו חלילה על איסור תורה? אתמהה!! אלא על כרחנו שלא דרשה תורה מהאדם אלא להתנהג בצורה סבירה והיא לא דרשה אלא לחפש את הדברים הניכרים לעין אנושית רגילה להדיא.

23 סימן פד סעיף יא.

24 סימן קה בסוף התשובה.

25 ועיין עוד פנים מאירות חלק א סימן סז.

26 סימן פד ס"ק יט.

27 כלל נא סימן א.

28 שם ס"ק טו.

29 סימן סט ס"ק סא בפירוש הארוך ד"ה עוד. ולכאורה זה סותר למה שכתב הוא בסימן קד ס"ק ד בפירוש הארוך לצדד להתיר הריאות המתולעות.

30 סימן פד ס"ק ה.

ה. דין בריה בתולעים זעירים

עד עכשיו דנו מדין דבר הניכר ע"י טורח גדול לדונו כתערובת. אלא שעדיין יש לדון האם לדבר זה ישנו דין בריה, וממילא אף שהוא אינו ניכר אלא ע"י טורח הרי זה אינו בטל מדרבנן מדין בריה, או שמא אפילו דין בריה אין כאן, והדבר בטל בין מדאורייתא ובין מדרבנן. הרב ויטמן במאמר שפרסם ב"אמונת עיתך"³¹ כתב בהערה שיש מקום לומר בסברא שאף אי נימא דדין בריה אינו מדין חשיבות אלא מצד המלקות, שאין כאן דין בריה כלל. והיינו די שיש מקום לומר שהאוכל "תריפס" [מין רחש קטן ביותר] בעינו אינו לוקה משום דמחמת קוטנו אין היכי תמצוי שאדם יוכל להרגיש לא בטעמו ולא בלעיסתו וגם להחזיקו בין אצבעותיו הוא דבר שקשה מאוד, ובוודאי שלא ניתן לומר שישנה כאן "אכילה". באופן כזה יש לומר שיש כאן איסור שנאכל שלא כדרך אכילתו שאין עליו חיוב מלקות³². ומאחר וקשה מאוד לומר שישנו חיוב מלקות על אכילת "תריפס" בודד, מסתבר לומר שאף אי אמרינן שחשיבות הבריה היא מצד המלקות, שאין כאן דין בריה. וממילא חוזר דין זה לדין ביטול ברוב הרגיל. ומו"ר רצה להביא סמך וסיוע לדבר זה ממה שהגמרא במכות³³ אומרת שהאוכל נמלה לוקה חמש. ויש לשאול למה הגמרא אמרה נמלה דווקא למה היא לא אמרה "אקריות" או "תריפס" הרי היה יותר חידוש לאשמועינן שאפילו בדבר קטן שכזה לוקה חמש מלקויות, ויש ללמוד מפה שאינו לוקה אלא על נמלה וכדומה שהם נראים לעיניים להדיא ויש בהם שייכות אכילה ולו במעט.

עוד יש לציין לכך שרבים מהראשונים³⁴ ס"ל שבריה בטילה באלף. וכן יש לציין לשיטת הרא"ה³⁵ הסובר שבריה מאוסה מצד עצמה, אין לה דין בריה. לדעת החזו"א³⁶ והגרשז"א³⁷ שבלעיסה שבפה בטל דין בריה. ועיין עוד במאמר הרב ויטמן ובמה שהשיגו עליו, ונראים דבריו מדברי המשיגים. וכן הראש"ל³⁸ הרב שלמה עמאר האריך כיד ה' הטובה עליו בפסק משנת תשע"ב בנושאים אלו ודבריו עולים בקנה אחד עם דעת המקילים בדבר הזה. [ומתוך דבריו מוכח דס"ל שאין לדון כאן אלא מדין בריה, דהיינו שאין כאן אלא חשש איסור דרבנן, ולא חשש איסור תורה, ודו"ק].

ולפי כל הנ"ל עולה שבאמת במקום טירחה מרובה או במקום הפסד הפרי, אין כאן חיוב

31 ראה גליון 36 ובגליון 37 הרחבה נוספת ובגליון 38 תגובות על אותו המאמר.

32 וכן כתב בספר סמכוני באשיות יורה דעה חלק א עמ' ע.

33 דף טז, ב.

34 ר"ש, תרומות פרק י, ח. רשב"א, תורת הבית, בית ד שער א [דף יד, ג].

35 ברק בית, בית ד, שער א [דף יט, ב].

36 סימן יד סעיף ו.

37 מנחת שלמה חלק ב סימן סא.

בדיקה מצד עיקר הדין. ולפי זה נראה דהבדיקה שחייבו אותה חז"ל היינו בדיקה שיש בה טורח, אבל לא עד כדי כך שאדם מתייאש מלאכול את הדבר הטעון בדיקה. שאם תגיד לו לאדם שכדי לאכול ברוקולי עליו לבדוק כל פרח ופרח זמן מרובה כדי להבחין בתולעים קטנים ביותר שהם בצבע העלים, הרי שאדם רגיל לא יאכל את הברוקולי, והרי זה בגדר טירחה מרובה והפסד הפרי. אלא יש להורות לבדוק היטב עד כמה שיד אדם מגעת על ידי בדיקה היטב של מספר דקות ותו לא, ומה שאדם לא מצא בשיעור זמן זה, הרי הוא בטל, ואין עליו חיוב בדיקה דבמקרה זה שבדק זמן מה לא שייך לומר "עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר" או "אין נכון להעלים עין מהאיסורים" וכו' דהברירה השניה היא בעצם שלא לאכול כלל. וזאת יש להעיר שאף שיש היום בשוק חברות המשווקות ירקות בדוקים, אין לומר דחשיב בגלל זה מעלים עין מהאיסור או עד שתאכלנו וכו' משום דחברות אלה עולות פי כמה מהברוקולי הרגיל ובוודאי דיש בזה הפסד ממוני שלא ניתן לחייבו דהידור מצווה עד שלישי, וכך יש כאן סכנה לבריאות בגלל הריסוסים הרבים, וחמירא סכנתא מאיסורא. וכל האמור לעיקר הדין אך בוודאי שיש מקום להדר לבדוק זמן רב וממושך ובעיון רב.

1. לבשל ירק שיש בו חשש תולעים

בשו"ע יורה דעה סימן פד³⁸ מבואר על פי דברי הרשב"א בתורת הבית שאין לבשל ירקות שיש בהם חשש תולעים לכתחילה. ובדיעבד שרי מטעם ספק ספיקא, ספק היה שם תולעת וספק שמא נימוחה.

ומה שאסור לעשות כן לכתחילה אף שאינו מתכוון לבטל את האיסור רק לבשל. כתב בשו"ת תפילה למשה³⁹ דעשיית ספק ספיקא בידיים אסור אף למאן דמתיר לבטל איסור לכתחילה במקום שאינו מתכוון לבטל האיסור רק לאוכלו טחון או מבושל. דעד כאן לא הותר לבטל איסור לכתחילה כשאין הכוונה לבטל אלא במקרה שכבר נתערב האיסור בהיתר וכדברי הגודע ביהודה, אבל כשהאיסור עומד לעצמו, אסור לערבו בהיתר אף כשאין כוונתו לבטלו. ומזה הסיק בעל 'תפילה למשה' הנ"ל שספק דרוסה אסור למוכרה לגוי משום דספק דרוסה היא איסור בפני עצמו ואסור לערב איסור בידיים כדי לבטלו אף שאינו מתכוון לכך. ע"ש בדבריו. ולפי דבריו צ"ל שמה שאסור לכתחילה לבשל ירקות שיש בהם חשש נגיעות, הוא משום דמאחר וחכמים חייבו בדיקה במיעוט המצוי, נמצא דהספק הראשון מצד מיעוט המצוי, אסור הוא, ולערבו עוד פעם חשיב זה כמבטל גוף האיסור בידיים. וזה קשה לומר שכן כבר בפעם הראשונה דאיכא רוב לכשרות, אין כאן חיוב בדיקה אלא מדרבנן ואין כאן איסור בעצם, רק חיוב בדיקה. לכן נראה יותר כפי שכתב הוא בשם הספר 'בן אברהם' דטעם

38 סעיף ט.

39 סימן ז אות ז.

החילוק הוא דבספק ספיקא עדיין איכא צד שיש שם איסור, וחמור טפי מביטול איסור באופן כזה שלא ישאר מאומה מן האיסור לבסוף, כגון שטוחן תבואה שיש בה חשש נגיעות שלא הטחינה אין היכי תמצי של איסור.

ועל כל פנים למדנו שלא ניתן להתיר לבשל ירקות שיש בהם חשש תולעים לכתחילה. אלא שעדיין יש מקום לספק במקרה של ירקות שיש טירחה רבה לבודקם, או שכדי לבודקם ישנו צורך באיבוד חלק מהפרי אי שרי לבשלם. דיש מקום לומר שבמקרה זה שיש יסוד לומר שאין חיוב בדיקה כלל כאמור, וחזי על כל פנים הדבר להיות ספק להתיר את האיסור דרבנן של ביטול איסור לכתחילה. דעד כאן לא דיבר הרשב"א אלא מפולין ועדשים וזיתים שהרחש מצוי בהם ומקומו ניכר היטב שהוא משחיר כמבואר בדבריו בתשובה בסימן ער"ה. אבל לא מצינו לו שמחייב בדיקה בדברים הקטנים מאוד שצבעם דומה לצבע הפרי ושקשה מאוד להבחין. וככלל לא מצינו להראשונים שהתייחסו לדברים מעין אלו חוץ מהרשב"א באותה תשובה המדבר מרחש קטן מאוד מאוד אלא ש"רחש זה מיד נודע מקומו", אבל בשאין מקומו ניכר לא דברו כלל.

והנה היום אומרים דבבצלים של ימינו ישנו אחוז גבוה של נגיעות ברחש קטן מאוד המתחבא בין גלדי הבצל פנימה, והדרך היחידה להסירו הוא ע"י חיתוך הבצל לחתיכות ושטיפתו תחת זרם מים. ונראה דאם רצונו של האדם לבשל את הבצל כולו כאחד, ישנו מקום רב להתיר זאת. אכן יש להחשיב את הצורך לחתוך את הבצל כהפסד הפרי, דמי שרוצה לאכול בצל שלם במרק וכדומה אינו רוצה לחתוך את הבצל, רק לאוכלו שלם, ולדידיה החיתוך חשיב כהפסד, וכבר אמרנו שבמקום הפסד חכמים לא חייבו בדיקה.

ז. סיכום

כשאנו באים לתת מענה הלכתי בצבא, יש להסתכל בצורה מערכתית על הנושא. דהיינו, אינה דומה בדיקת ירק עלי בבית פרטי לבדיקה במקום מוסדי. יכולה להיות סיטואציה בה רב היחידה מתמודד, ונראה לאותו רב להקל, אך קולא זאת אתי לידי קולא במקום אחר. כאשר הרס"ר מבין שהרבנים מקלים בדיעבד, אז אולי יחפפו בבדיקת הירק עלי. ע"כ חשוב מאד לחשוב על כל הפרטים כאשר מקלים.

כלומר, בבית פרטי נפק"מ בדין הנ"ל שאיסורו מדרבנן, היא, כאשר לא הקפידו על בדיקה כדבעי, ויש חשש שאם האורחים לא יאכלו – בעלת הבית תיפגע, אז במקום כבוד הבריות חכמים לא העמידו דבריהם. אך בצבא אין עניין של פגיעה, ואולי תהיה נפקא מינה כאשר יש הפסד מרובה, או צורך גדול כדי להתיר איסור דרבנן.

הבאתי את הדברים כי חשוב לעמוד על עיקר הדין, לדעת שבאמת במקרים מסויימים רב היחידה יוכל להישען על אילנות גדולים בדין זה. לדוגמא בדיעבד כאשר לא שטפו את הירק

עלי, את אותם תולעים זעירים אנו דנים כתערובת ולא כאיסור הניכר, ממילא אנו דנים על איסור דרבנן. מצד אחד יש לנו כלל ש'הכל לפי ראות עיני המורה' – הינו רב היחידה לצורך העניין. ומצד שני המסגרת הצבאית מחייבת כללים ברורים. ויש להתייעץ עם רבנים גדולים כי כל מקרה לגופו.